

חלקי התפילה

נתיבי עם סימן נג ס"ק ד: "אם התחילו ברוך שאמר בלא מניין, אין לומר עוד הקדיש עד סוף פסוקי דזמרה, דתקנו קדיש בין עולם ועולם, וכיון שעבר זמנו אין להפסיק באמירתו בין הזמירות."

בכדי לבאר את דבריו אלה, נצטרך לנגוע מעט מזעיר בתורת הסוד. ברפרוף מלמעלה ולא בעומק הראוי.

חכמי הסוד ביארו שהשפע האלקי הולך ויורד, הולך ומצטמצם מלמעלה למטה דרך ארבעת עולמות אבי"ע:

אצילות

בריאה

יצירה

עשיה

שמות העולמות מבוססים על הפסוק: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו ואף עשיתיו" (ישעיה מג', ז'). כל הנקרא בשמי ולכבודי – **אצילות**, בראתיו – **בריאה**, יצרתיו – **יצירה**, עשיתיו – **עשיה**. השפע האלוקי (בתורת החסידות נקרא: אור אין סוף) מתאחד בעולם האצילות ומתגלה בו ללא צימצומים. ומשם מצטמצם האור האלוקי ומשתלשל עד עולם העשיה שהוא העולם הגשמי שלנו. צמצום זה מחייב המציאות, שהרי אין לנו בעולם הגשמי אפשרות לקבל את האור האלוקי כמו שהוא. עולם האצילות נבדל ונפרד לגמרי מעולמות בי"ע, בגלל רוממותו, והוא נקרא עולם התיקון לעומת שאר העולמות שהם הפירוד.

אחת ממטרות התפילה היא להוריד את השפע האלוקי לעולם המעשה. ועל כן, היהודי עולה בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה: ברכות השחר והקרבות הם בעולם העשיה. לאחר מכן עולים בפסוקי דזמרה לעולם היצירה. בקריאת שמע וברכותיה אנו נמצאים כבר בעולם הבריאה, ובתפילת העמידה מגיעים לשיא - עולם האצילות. לאחר מכן מורידים את השפע למטה: באשרי ובא לציון (קדושה דסודרא) – אנו שוב בעולם הבריאה, בשיר של יום – יצירה, ואין כאלקינו מקביל לקרבנות שבתחילת התפילה – עולם העשיה.

כל מעבר בין עולמות מתבצע על ידי קדיש. ועל כן אנו מוצאים קדיש בסיום כל חלק מחלקי התפילה. במקום אחד המעבר הוא ללא קדיש: בין בריאה לאצילות, כלומר, בין קריאת שמע לעמידה. וזאת כדי לסמוך גאולה לתפילה.¹

במקביל לעולמות, מטרה נוספת של התפילה היא תיקון האדם. כל חלק בתפילה מיועד וממוען לתקן חלק מחלקי אישיותו של אדם. אמנם "נפש האדם אחת היא" כדברי הרמב"ם, אך חכמי הסוד חילקו את הצד הרוחני באדם לחמישה חלקים: נר"נ ח"י:²

¹ הראשון שכתוב עליו שסמך גאולה לתפילה הוא חזקיהו המלך, כפי שמופיע בגמרא בברכות י: מאי "הטוב בעיניך עשיתי" (מלכים ב', כ', ג')? אמר רב יהודה אמר רב: שסמך גאולה לתפילה.

² החלוקה מופיעה כבר במדרש בראשית רבה, יד', ט'. ושונה היא מחלוקתו של הרמב"ם בשמונה פרקים. אמנם גם חכמי הסוד מסכימים שכל החלקים הם נפש אחת. (בניגוד לדעת הרמב"ן שסבר שישנם באדם שלש נפשות).

יחידה

חיה

נשמה

רוח

נפש

הנפש היא החלק המקושר ביותר לגוף. מחיה את הגוף ומאפשרת לו לפעול. הפעולות הפיזיות הן פעולותיה של הנפש. כנגדה בתפילה אנו מברכים את ברכות השחר (ובנוסף גם הקרבנות) העוסקות בענייני פעולות הגוף.

הרוח כבר קשורה לצד הרגשי המתפעל באדם. וכנגדה – פסוקי דזמרה, העוסקים בהתפעלות רגשית ממעשי הקב"ה בעולם.

הנשמה היא כבר עליה לעולם ההכרה, המחשבה והשכל. כנגדה אנו אומרים את קריאת שמע וברכותיה, מכירים ומחדירים לעצמנו את אחדות ה' ומלכותו.

חיה היא חלקו של הרצון. הרצון הוא המפעיל את כל אישיותו של האדם. הוא משפיע על מחשבותיו, רגשותיו ופעולותיו.³ תיקון הרצון מתבצע בתפילת העמידה, שבה חז"ל מלמדים אותנו מה ראוי לרצות.

יחידה – אין לנו השגה בה כלל. החלק המקושר ליחידו של עולם. אולי יש נגיעה קלה בה בנפילת אפיים שיש בה צד של מסירות נפש.

לאחר מכן יורדים בחזרה בסולם: בקדושה דסדרא אנו חוזרים לנשמה, בשיר של יום נמצאים ברוח, ובקרבנות של סיום התפילה חוזרים אל הנפש. כפי שרואים מיד, חלקי התפילה לפי עולמות אבי"ע מקבילים לחלקי הנפש.

עכשיו נוכל להבין את דברי הנתיבי עם: אין להפסיק בקדיש באמצע פסוקי דזמרה, כי תפקידו של הקדיש הוא להעביר אותנו לחלק הבא, ואם לא נאמר במקומו הראוי – אין מקום לאמרו לאחר מכן.

כל זה נכתב כאן בקיצור נמרץ. קמצוץ. רק כדי להבין מה כתוב בנתיבי עם.

דניאל לוי.

³ ישנה השפעה הדדית בין חלקי הנפש. אך עיקר ההשפעה היא מהרצון כלפי מטה אל ההכרה, הרגש והפעולות. מכאן ברורה החשיבות הגדולה של תיקון הרצון.